

6. Самчук У. Волинь : [роман у трьох частинах] / У. Самчук. – Острог-Львів : Вид-во НаУОА, «Сполом», 2005. – 632 с.
7. Смітюх Г. Є., Стрілецький В. В. Україна сакральна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://immigrada.de/?p=1871>.
8. Степанишин Б. І. Дивосвіт Олександра Довженка: До 100-річчя від дня народження: літературно-критичний нарис / Б. І. Степанишин. – К. : Всеукраїнське товариство «Просвіта», 1994. – 56с.

Summary

Kapliienko Anastasiya. Diachronic comprehension of Ukraine as a fundamental existential phenomenon in the prose of the 20 th century.

The article considers Ukraine as a fundamental existential prose phenomenon in the twentieth century. The national space in works of O. Dovzhenko, O. Honchara, U. Samchuka is analyzed. An attempt to understand the meaning of the national mode of human existence in the texts of the twentieth century.

Key words: being existential, national sense, mode, the national space.

УДК 821.161.2.09

Галина Карпінчук

СПОГАДИ СУЧАСНИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ М. НОВИЦЬКИМ НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ Т. ШЕВЧЕНКА

У статті розкрито внесок М. Новицького у вивчення спогадів сучасників Т. Шевченка, значення яких для наукової біографії поета учений розкрив ще у 1930-х рр. З'ясовано, що за участі шевченкознавця з'явилося вісім окремих книжок мемуарів, з-поміж яких помітно вирізняється збірка «Спогади про Тараса Шевченка» (1958), де вперше в одній книзі об'єднано понад сімдесят спогадів. На його основі маємо на сьогодні в шевченкознавстві ще п'ять, укладені за різними принципами.

Ключові слова: шевченкознавчі праці М. Новицького, мемуарна література, біографія Т. Шевченка, архівні матеріали, шевченкознавство.

На сьогодні у шевченкознавчій науці ще немає праць, у яких було б зроблено науково-критичний огляд розвитку і здобутків українського шевченкознавства ХХ століття. Недостатньо вивчені також конкретні заслуги Д. Багалія, В. Міяковського, І. Айзенштока (1920-1940), Є. Кирилюка, Ю. Івакіна, Ф. Сарани (1950-1980) та ін. Серед цих подвижників – особистостей, відомих і авторитетних у літературознавстві, був і Михайло Михайлович Новицький (20. 09. 1892 – 29. 03. 1964), який понад сорок років активно працював над дослідженням біографії Тараса Шевченка, а також його літературної та мистецької спадщини.

Внесок ученого у розвиток шевченкознавства посутній. М. Новицький знайшов документи до історії трьох арештів Т. Шевченка – 1847, 1850 і 1859 років, а також окремі документи до історії повернення поета із заслання, які вперше були оприлюднені та прокоментовані у статтях: «Арешт Шевченка в 1859 р.» (1924) та «Шевченко в процесі 1847 р. і його папери» (1925), «З історії Оренбурзького арешту» (1929), «Новые материалы о Т. Г. Шевченко» (1958).

Вагомими й результативними були дослідження М. Новицького на текстологічній ділянці шевченкознавства. По суті, після В. Доманицького, І. Франка,

він працював над встановленням текстів творів Т. Шевченка. М. Новицький, врахувавши досвід попередників, відстоював принципи друкування текстів поетичних творів Т. Шевченка, які апробовані в шевченкознавстві. Він вважав, що найголовнішими тут є автографи і першодруки. Основні теоретичні міркування про текстологію творів поета дослідник висловив у статті «До тексту Шевченкового „Кобзаря“» (1924). Загалом за упорядкуванням М. Новицького вийшли такі видання, як «Поезія: у 2 т.» (1927), Повне зібрання творів (далі – ПЗТ, т. 1-2, 1935-1937), ПЗТ: у 6т. (т. 1, 3; 1963-1964), понад двадцять видань творів для широкого кола читачів. На основі напрацювань ученого було підготовлено ПЗТ: у 10т. (1939-1964).

Як учений-текстолог М. Новицький долучився до повного видання щоденника поета під назвою «ПЗТ. Т. IV. Щоденні записки (Журнал)» (1927), до якого разом із С. Єфремовим звир'яв текст, а також написав двадцять сім коментарів. Активну участь брав шевченкознавець і в упорядкуванні «ПЗТ. Т. III. Листування» (1929) – готував тексти епістолярію, написав двісті сорок п'ять коментарів. Це було перше і єдине видання (до републікації 2013), коли в одному томі у хронологічному порядку містилися листи Т. Шевченка та листи-відповіді до нього, подані у двох окремих розділах. Тексти епістолярію було надруковано зі збереженням орфографії та пунктуації. Вперше у виданні було надруковано двадцять листів Т. Шевченка та до нього, більшість з яких розшукав М. Новицький.

Згадки про вченого та посилання на його праці є у дослідженнях С. Павличко («Моделі Шевченкознавства в радянській і нерадянській науці», 1991), В. Смілянської («Дослідження біографії», 1975; «Біографічна шевченкіана (1861-1981)», 1984), П. Одарченка («Тарас Шевченко в радянській літературній критиці. 1920-1960», 1991), Ю. Бойка («Шевченкознавство 20-х років», 1981) та ін. У кожній із цих праць згадується ім'я М. Новицького як людини великої наукової ваги, реалізуватися якій в умовах радянської доби не було можливості.

Метою статті є дослідити внесок М. Новицького у вивчення спогадів сучасників про Т. Шевченка.

Як відомо, перші спогади про Т. Шевченка надрукував альманах «Основа». Впродовж 1862 р. тут було подано спогади О. Лазаревського «Последний день жизни Шевченко» (1862, № 3), М. Чалого (1862, № 5, 6), В. Білозерського, Л. Жемчужникова, В. Аскоченського, П. Мартоса. Публікації передувало звернення Л. Жемчужникова до сучасників Т. Шевченка: «Мы дорожили каждым словом поэта при жизни; тепер – это святой долгъ каждого. Пусть каждый припомнитъ что-нибудь, – все теперь дорого» [8, с. 21].

Своє слово на пошанування пам'яті поета сказали також І. Тургенєв, Я. Полонський, М. Костомаров, М. Микешин. Їхні спогади з'явилися на сторінках празького видання «Кобзаря» за упорядкуванням Ф. Вовка і О. Русова (1876).

Спогади В. Шевченка було надруковано у львівській газеті «Правда» (1876, № 1, 2), А. Козачковського – у газеті «Киевский телеграф» (1875, № 25).

Очевидно, що найбільше мемуарів було зібрано і надруковано редакторами «Киевской старины». Для видання подали спогади П. Лебединцев (1882, кн. 9), Ф. Лебединцев (1887, кн. 11), Г. Честахівський (1895, кн. 2), П. Селецький (1884, кн. 8), М. Стороженко (1885, кн. 12), В. Тарновський (1897, кн. 2), Б. Суханов-Подколзін (1885, № 2).

Значна частина мемуарів з'явилася і на сторінках російських часописів: тут спогади про поета залишив О. Чужбинський («Русское слово», 1861, № 5), М. Лазаревський («Руський архив», 1899, № 4), К. Юнге («Вестник Европы», 1883,

кн. 8), Ф. Пономарьов («Русская старина», 1880, кн. 3), І. Зайцев («Русская старина», 1887, кн. 6).

На початку ХХ століття з'явилися лише окремі спогади. Зокрема, Д. Мордовцева у «Літературно-Науковому Віснику» (1902, № 6); Р. Земкевича у журналі «Наша ніва» (1911, № 8), А. Церетелі («Закавказье», 1911, № 25).

На той час уже минуло понад 40 років із часу смерті Т. Шевченка, і згадки про нього могли подати тільки спадкоємці сучасників поета. Кілька спогадів про нього надруковано ще у 1920-х рр. минулого століття: спогади А. Ускової від А. Ускової-Колосової «В гостях у друга Т. Г. Шевченка» («Життя й Революція», 1928, № 3); М. Возняк подав лист К. Юнге до О. Кониського («Культура», 1925, № 3).

Крім публікацій у періодичних виданнях, спогади про поета залишили сучасники і в своїх щоденниках. Зокрема, нотатки за життя вели О. Афанасьєв-Чужбинський, В. Аскоченський, Ю. Кенджицький, В. Рєпніна, К. Юнге, О. Штакеншнейдер, А. Мокрицький, М. Савичев, Л. Пантелеєв та ін.

Загалом упродовж 1860-1920 рр. було зібрано понад 80 спогадів сучасників поета та їхніх нащадків. Майже всі з них були опрацьовані М. Новицьким, про що свідчать різні його записи про ці джерела, що зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМУ).

До вивчення мемуарної літератури учений звернувся наприкінці 1920-х рр., вже будучи авторитетним шевченкознавцем. Уперше М. Новицький використав спогади сучасників Т. Шевченка у працях «“Мочиморди” перед судом сучасників і досліду» та «Новий документ до історії товариства “мочимордія”», які були підготовлені під час навчання в аспірантурі Інституту Тараса Шевченка (1926-1929) і відповідали темі дисертації «Шевченко і мочиморди» [21, с. 123-144; 22, с. 69-77].

У цих дослідженнях учений дійшов висновку, що товариство «мочимордів», котре збиралося для спілкування «за чаркою», об'єднувало переважно високоосвічених поміщиків, які передусім цікавилися питаннями літератури, мистецтва, політики. М. Новицький зауважує, що подібні вечірки «мочимордів» Т. Шевченко відвідував і раніше – ще в університеті, коли бував у К. Брюллова, Н. Кукольника, М. Глінки.

У статті «“Мочиморди” перед судом сучасників і досліду» М. Новицький використав спогади О. Чужбинського, В. Рєпніної. Він звернув увагу на те, що В. Рєпніна не сприймала дружбу Т. Шевченка із «мочимордами», а згодом цю думку поділяв М. Чалий у праці «Жизнь и произведения Тараса Шевченка» (1882) [30, с. 33]. Зі спогадів О. Чужбинського він узяв тільки те, що не суперечило поглядам В. Рєпніної, яка намагалася вберегти Т. Шевченка від спілкування з «мочимордами».

Про цей період Шевченкового життя М. Новицький віднайшов гумористичний лист-запрошення «мочимордів» до М. Маркевича від 22 січня 1844 р., віршовану відповідь М. Маркевича до Т. Шевченка (близько 22 січня 1844), які згодом були передруковані у «ПЗТ. Т. III. Листування» (1929) та у збірнику «Листи до Шевченка» (1993). Виявлені матеріали він уперше опублікував у статті «Новий документ до історії товариства “мочимордія”» (1928).

Для коментування виявлених листів учений використав спогади О. Чужбинського, у яких мовиться про спілкування Т. Шевченка з «мочимордами», про членів цього товариства та їхні титули: І. Корбе (полковник компанійський Корбе), В. Закревський (генеральний старшина), Я. де-Бальмен (військовий есаул Яків Дибайло), М. Маркевич (генеральний обозний).

Згодом ця тема знайшла своє продовження у працях В. Смілянської, П. Жура, Ю. Луцького.

Очевидно, що спогади О. Чужбинського, написані на основі особистих вражень, не завжди містять достовірну інформацію про поета: не всі його наміри та вчинки тут передано правдиво, не завжди точно відтворено обставини, в яких жив і творив Т. Шевченко, неповно висвітлено участь у його житті знайомих, а час та оцінка описаних подій не завжди збігаються. Так, по-різному розкрито в мемуарах час знайомства Т. Шевченка та І. Сошенка, історія викупу з кріпацтва, обставини появи першого «Кобзаря». Проте саме спогади стали одним із найвагоміших джерел для вивчення біографії й творчості поета. «Нерідко ми знаходимо в мемуарах такі деталі, без яких неможливо було б повністю зрозуміти певні вчинки письменника і окремі його твори», – зауважив про значення мемуарів А. Костенко [13, с. 6].

На специфіці мемуарної літератури наголошує і В. Смілянська: «Спогади сучасників Шевченка становлять дуже розмаїтий матеріал. Кожен поданий у них факт несе відбиток суб'єктивності (соціальної, психологічної, кон'юнктурної) й обов'язково потребує перевірки за іншими джерелами. Усе ж спогади містять такі подробиці подій, стосунків між людьми, характерів і, загалом, дають таке виразне уявлення про “дух часу”, як ніяке інше джерело» [25, с. 31].

Наприкінці 1920-х рр., коли після короткого періоду «українізації» (1923-1927) розпочалося відкрите переслідування діячів української науки та культури, то одними з перших були філологи-україністи і серед них – співробітники Комісії для видавання творів новітнього українського письменства, де з 1921 р. працював М. Новицький. У липні 1929 р. у т. зв. справі СВУ заарештували С. Єфремова, у вересні того ж року В. Міяковського. Ще до їхніх арештів у поле зору й нагляд НКВС потрапив і М. Новицький: справу на нього відкрито 12 лютого 1929 р. [6, арк. 1-342].

На початку 1930-х років тривали масові арешти патріотично налаштованих українців, скорочення наукових працівників, зокрема і співробітників Інституту Тараса Шевченка зросли, що не могло не позначитись на розвитку шевченкознавства.

Ще виходили видання, друкувалися статті, у яких досліджувалися проблеми, започатковані в попередні роки. Серед них – дослідження науковців Інституту Тараса Шевченка І. Айзенштока, О. Дорошкевича, П. Филиповича, Б. Навроцького, В. Петрова, Г. Майфета, А. Шамрая та ін. Напрацьовані матеріали М. Новицького вже не друкували.

Після арешту С. Єфремова Комісію для видавання творів новітньої української літератури було ліквідовано. Натомість створено Комісію Шевченкової доби й оточення при Інституті Тараса Шевченка (згодом перейменовано у Комісію української літератури доби промислового капіталізму), яку очолив М. Новицький [10, с. 7]. Серед її співробітників – В. Покальчук (секретар, 1929-1930), Л. Сокирко (секретар, 1930-1931), Є. Шабліовський, Г. Дорошкевич, Л. Рублевська, Х. Пилипенко, Л. Кошова, М. Тарасенко [9, 2 зв.; 20, с. 22].

Тут, очевидно, з ініціативи М. Новицького розпочалася робота над виданням спогадів про Т. Шевченка. Під його керівництвом група науковців у 1931 р. підготувала до друку незвичайне видання про Т. Шевченка – мала вийти серія спогадів сучасників Т. Шевченка окремими книжками із передмовами та примітками. М. Новицький, який відповідав за видання, з огляду на загострення ідеологічної боротьби (тривали репресії) змушений був вимагати від підлеглих підпорядкування змісту передмов марксистсько-ленінській ідеології, про що свідчить його звіт за 1931 р.: «Вступні статті до спогадів Костомарова, Аскоченського та Козачковського через

невірне, антимарксистське спрямування повернуті авторам для радикальної, істотної переробки» [9, 1-1 зв.].

Спрямованість праці та її невідповідність суспільно-політичному періоду були очевидними, тож такі видання спогадів не могли випустити у світ. Тільки 1989 р. з'явилася друком праця М. Зерова про В. Аскоченського, яку вчений готував як передмову до видання мемуарів цього російського історика та журналіста (машинопис статті зберігається у ЦДАМЛМУ, ф. 28, оп. 1, од. зб. 43) [12, с. 167-216; 11, с. 35-42]. На думку першопублікатора статті В. Брюховецького, аналіз стосунків Т. Шевченка і В. Аскоченського був проведений М. Зеровим «...тонко, навіть, можна сказати, граційно» [4, с. 45]. М. Зеров не тільки розкрив біографічне тло стосунків поета й історика, а й показав психологію сприйняття Т. Шевченка В. Аскоченським.

Разом із тим шість окремих видань спогадів під редакцією М. Новицького та керівництвом О. Дорошкевича з'явилися ще впродовж 1930-1931 рр. Тут очевидна заслуга тодішнього заступника директора Інституту С. Пилипенка.

Першими із цієї серії вийшли «Спогади про Тараса Шевченка П. Куліша» з передмовою та примітками Є. Кирилюка (1930) [16]. У книжці було використано праці П. Куліша: «Історичне оповідання», «Поет Шевченко в повному розквіті», автобіографію «Жизнь Куліша». У передмові Є. Кирилюк розкрив обставини знайомства Т. Шевченка і П. Куліша, яке відбулося під час подорожі поета в Україну (червень 1843). Тут висвітлено історію створення Кирило-Мефодієвського братства.

У наступному році за редакцією М. Новицького вийшли спогади «Т. Шевченко в Нижньому Новгороді» (1931), що доти вже були надруковані Г. Дем'яновим у журналі «Исторический Вестник» (1893, № V). Автор передмови до видання, перекладу і приміток Л. Рублевська зазначає, що «Інтерес їх (спогадів – Г. К.) в відтворенні рис поета суто індивідуальних» [7, с. 10].

Як відомо, Г. Дем'янов (публіцист, редактор неофіційного відділу «Нижегородських Губернських Ведомостей», автор «Путеводителя по Волге», 1889) не був знайомий із Т. Шевченком, а спогади записав від К. Шрейдерса. Зі спогадів дізнаємося про наказ поетові щодо звільнення, від'їзд із Новопетровського укріплення, знайомство з П. Мельниковим-Печерським (1818-1883), автором книг «В лісах» і «На горах», урядовцем особливих доручень при Нижньо-Новгородському губернаторі.

Згодом саме цей матеріал увійшов до збірника «Спогади про Т. Г. Шевченка» (1958), що разом із групою науковців готував М. Новицький.

Під назвою «Епізоди з життя Шевченкового» вийшли спогади П. Мартоса (передмова та примітки Ф. Самоненка), що були передруковані з четвертого номера журналу «Вестник Юго-Западной России» за 1863 р. [18]. У коментарі до цих спогадів указано на їхню неточність та перебільшення ролі автора у звільненні Т. Шевченка із кріпачтва.

Упродовж 1931 р. було надруковано ще збірки «Спогади про Т. Г. Шевченка» В. Шевченка (з передмовою та примітками Г. Ткаченка), «На Сир-Дар'ї у ротного командира» М. Д. Н. [Микола Дементійович Новицький]» (в перекладі українською мовою, з передмовою та примітками Л. Кошової), «Кілька слів про Тараса Шевченка» С. Крапивині (їх до друку підготував та прокоментував М. Тарасенко), які стали важливим джерелом для доповнення біографії Т. Шевченка [31; 19; 15].

Коли видання з'явилися друком, то Н. Склярів розкритикував упорядників і, перш за все, редактора М. Новицького та керівника серії О. Дорошкевича: «Шевченко в цих 6-х книжечках виглядає таким, як його

у я в л я л и с о б і м е м у а р и с т и-б у р ж у а (виділено автором рецензії) із всіма їхніми клясовими прагненнями» [24, с. 159]. Однак, «редактор і загальний керівник серії мемуарів про Тараса Шевченка, – наголошує рецензент, – спрямували роботу невірною, поставились до своїх завдань аж надто "академічно", не зважали на соціальні завдання, що стояли перед ними. Вони передусім дбали про фактичний стан справи, дбали за голі факти, фетишизували надмірно "наукову точність" і на цьому прогавали основне – читача» [24, с. 159]. Такий розгромний документ накликав додаткові підозри на М. Новицького, який відкидав марксистську ідеологію та твердо відстоював наукові принципи.

У грудні 1937 р. М. Новицького заарештували. Його, як й інших представників української інтелігенції, звинуватили за ст. 54-10, 54-11 (контрреволюційні дії проти радянської влади). Шевченкознавець відбував покарання на Соловках (урочище Юр'їв острів) та на будівництві Біломор-Балтійського каналу. З початком Другої світової війни він був переведений у табір м. Печора (Республіка Комі), із квітня 1943 і до січня 1946 рр. працював на шахтах м. Кізел (Молотовської обл., нині – Пермський край Кізеловського муніципального району). Історію арешту М. Новицького і період його заслання дослідив С. Білокінь [1, с. 7-8; 2, с. 7-8].

У 1946 р. М. Новицький повернувся до Києва. Звідтоді упродовж чотирнадцяти років його життя було пов'язане з роботою в київських музеях Тараса Шевченка: спочатку в Літературно-меморіальному Будинку-музеї ім. Т. Г. Шевченка (1946-1952), згодом – у Державному музеї ім. Т. Г. Шевченка (1954-1962).

Проте у 1946-1964 рр. працювати на повну силу М. Новицький не мав можливості – за ним постійно вели нагляд, а впорядковані шевченкознавцем матеріали друкували під прізвищами інших авторів.

Цю роботу над спогадами М. Новицький продовжив після повернення із заслання. У 1950-х рр. підготовку видання «Спогади про Тараса Шевченка» розпочав молодший колега та друг М. Новицького А. Костенко. Про непростий шлях упорядкування книжки відомо із листа А. Костенка до М. Новицького від 23 лютого 1957 р. Так, тут ідеться про «заочне» звинувачення М. Новицького з боку видавничої комісії в тому, що той без дозволу надав упорядникові спогади В. Аскоченського, за якими їздив у Ленінград за кошт держави [17, с. 2]. Справа в тому, що над виявленням та збиранням спогадів про поета працювали й науковці Державного музею Т. Шевченка. Крім М. Новицького у цій групі були: Л. Вікторов, В. Косян, Н. Полонська, Р. Самойленко, Л. Потьомкіна, Л. Хоменко. Науковою радою музею було вирішено зусилля дослідників об'єднати. Видання «Спогади про Тараса Шевченка» з'явилося 1958 р. Передмову до книжки та коментарі готував А. Костенко, він також відповідав і за впорядкування матеріалу. Спогади подано за хронологією, узгоджено зі змістом кожного мемуарного нариса зокрема.

До видання ввійшло більше сімдесяти мемуарів, чотири промови, шість рецензій, три листи. Це були спогади: В. Шевченка, В. Рєпніної, П. Куліша, А. Козачковського, О. Лазаревського, Є. Літвінової, Д. Мордовцева, Г. Честахівського, К. Широцького, Ф. Хартахая, В. Бернатовича, В. Аскоченського. У виданні вміщено коментарі та іменний покажчик.

Збірник спогадів, який вийшов у 1958 р., М. Новицький планував ще у 1930-х рр. до 120-річчя від дня народження Т. Шевченка. Про це він пише у листі до видавництва «Academia»: «Предлагаю издательству Academia, в ознаменование 120-

летней годовщины рождения Т. Г. Шевченко, напечатать в 1934 году работу "Шевченко в воспоминаниях современников".

15/XII. 1933 г.

Мих. Новицкий.

Р. S. План издания данной работы – прилагаю» [23, с. 1].

Матеріали збірника «Спогади про Тараса Шевченка» було використано його упорядниками для нового видання «Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників» (1958), де їх розподілено за першоджерелами на чотирнадцять розділів – за періодами життя Т. Шевченка. У кінці книжки подано коментарі, бібліографію, ілюстрації та іменний покажчик.

Ці два видання спогадів були взяті до уваги під час написання повістей «Тарасові шляхи» О. Іваненко (1961), «Син-кокос» Д. Косарика (1962), «Дитинство Тараса» Д. Красицького (1959), роману «Вітрила» В. Шевчука (1964) та ін.

За аналогією «Біографії Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників» побудовано видання «Т. Г. Шевченко в воспоминаниях современников» (1962, упоряд. М. Бельчиков, Л. Хінкулов).

У «Спогадах про Тараса Шевченка» 1982 р. (упоряд. В. Шубравський, В. Бородін, М. Павлюк) так само вміщено матеріали за першоджерелами та автографами, але тут значно більше спогадів (80 авторів) і повнішими є коментарі. Згодом група цих шевченкознавців підготувала російськомовне видання «Воспоминания о Тарасе Шевченко» (1988).

Таким чином, напрацювання М. Новицького були використані в усіх наступних виданнях мемуарної літератури про Т. Шевченка, в тому числі і в останньому «Спогади про Тараса Шевченка» (2010), яке вийшло з передмовою В. Смілянської (примітки В. Бородіна, М. Павлюка, О. Бороня). Тексти у книжці подано мовою оригіналу (перекладено польські тексти), звірено за першодруками або автографами. Спогади вміщено у хронологічному порядку.

За основу взято видання 1982 р. Однак тут уперше надруковано нові матеріали спогадів: Л. Полусмакової у записі К. Широцького, листи Г. Честахівського до Ф. Черненка та петербурзької української громади, присвячені історії похорону Т. Шевченка в Україні та впорядкування його могили; відновлено ряд купюр, зумовлених втручанням радянської цензури тощо.

Загалом за участі М. Новицького з'явилося вісім окремих книжок спогадів про Т. Шевченка, більшість із яких він підготував у 1921-1937 рр. Заслуги М. Новицького у вивченні спогадів про Т. Шевченка відзначив Б. Кравців, назвавши ученого у цій частині шевченкознавства «найкращим знавцем мемуарної літератури» [14, с. 10]. Як бачимо, видання спогадів, значення яких для наукової біографії Т. Шевченка М. Новицький розкрив ще у 1930-х рр., було вперше здійснено ним у 1958 р. разом з А. Костенком, Ф. Сараною, Л. Вікторовим, Н. Полонською, Л. Потьомкіною, Р. Самійленко.

І на основі цього видання маємо на сьогодні в шевченкознавстві ще п'ять, укладених за різними принципами. Однак актуальною проблемою залишається видання збірки повних (без купюр) спогадів про Т. Шевченка мовою оригіналу.

Список використаних джерел

1. Білокінь С. І. Досьє шевченкознавця / С. І. Білокінь // Літературна Україна. – 2007. – № 38 (5226). – С. 1, 8.

2. Білокінь С. І. Досьє шевченкознавця / С. І. Білокінь // Літературна Україна. – 2007. – № 39 (5227). – С. 7, 8.
3. Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників / Державний музей Т. Г. Шевченка; [упоряд. В. Х. Косян та ін.; ред. К. П. Дорошенко]. – К. : Видавництво АН УРСР, 1958. – 440 с.
4. Брюховецький В. С. Зеров і Шевченко / В. С. Брюховецький // Радянське літературознавство. – 1989. – № 3. – С. 42-46.
5. Воспоминания о Тарасе Шевченко / [сост. и примеч. В. С. Бородина, Н. Н. Павлюк; под ред. И. А. Дзеверина; предисл. В. Е. Шубравского]. – К. : Дніпро, 1982. – 606 с.
6. Дело № 49630 по обвинению Новицького Михаила Михайловича по ст. 54-10, 54-11 УК УРСР // ЦДАГО. – Ф. 263, оп. 1, од. зб. 57013, т. 1. – 342 арк.
7. Дем'янов Г. П. Т. Шевченко в Нижньому Новгороді / Г. П. Дем'янов; Ін-т Тараса Шевченка; передм., переклад і прим. Л. Рублевської; під заг. ред. М. Новицького. – Х.; К. : Державне видавництво «Література і мистецтво», 1931. – 32 с. – (Серія мемуарів про Тараса Шевченка).
8. Жемчужников Л. М. Воспоминание о Шевченко; его смерть и погребение / Л. М. Жемчужников // Основа. – 1861. – № 3. – С. 1-21.
9. Звіт М. Новицького про роботу Комісії при ВУАН за 1930-1931 рр., травень 1931 р., автограф // ЦДАМЛМУ. – Ф. 1 : Архів М. М. Новицького. – Оп. 1, од. зб. 367, арк. 1-2 зв.
10. Звіт про роботу редакційного комітету для видання Шевченківських творів при II відділі ВУАН від 1 січня до 1 грудня 1932 р. за підписом заступ. редакц. коміт. О. Дорошкевича від 29 листопада 1932 р., машинопис // ЦДАМЛМУ. – Ф. 1 : Архів М. М. Новицького. – Оп. 1, од. зб. 368, арк. 1-8.
11. Зеров М. К. Шевченко і Аскоченський / М. К. Зеров; [підготов. тексту В. С. Брюховецького] // Радянське літературознавство. – 1989. – № 3. – С. 35-42 (Публікація В. Брюховецького).
12. Зеров М. К. Шевченко. Переклади на російську мову // ЦДАМЛМУ. – Ф. 28 : Архів М. К. Зерова. – Оп. 1, од. зб. 116, арк. 167-216.
13. Костенко А. І. Шевченко в мемуарах. Критичний нарис / А. І. Костенко [ред. Р. Ф. Самбук]. – К. : Радянський письменник, 1965. – 256 с.
14. Кравців Б. М. Шевченко і його творчість / Б. М. Кравців // Шевченко Т. Повне видання творів : у 14 т.; 2-е доп. вид. / Тарас Шевченко. – США-Чикаго : Вид-во Миколи Денисюка, 1959–1963. – Т. 13. Шевченко і його творчість. Зб. праць і статей. – 1963. – С. 5-12.
15. Крапивіна С. М. Кілька слів про Тараса Шевченка / С. М. Крапивіна / Ін-т Тараса Шевченка; вступ. ст., перекл. та прим. М. Тарасенка; під заг. ред. М. Новицького. – Х.; К. : Державне видавництво «Література і мистецтво», 1931. – 48 с. (Серія мемуарів про Шевченка).
16. Куліш П. О. Спогади про Тараса Шевченка / П. О. Куліш; Ін-т Тараса Шевченка; передм. та примітки Є. Кирилюка; під заг. ред. М. Новицького. – К.; Х. : Державне видавництво «Література і мистецтво», 1930. – 92 с. (Серія мемуарів про Шевченка).
17. Лист Костенка А. Новицькому М. від 23 лютого 1957 р., автограф // ЦДАМЛМУ. – Ф. 1 : Архів М. М. Новицького. – Оп. 1, од. зб. 304, арк. 2.
18. Мартос П. І. Епізоди з життя Шевченкового / П. І. Мартос; Ін-т Тараса Шевченка; передм. та примітки Ф. Самоненка; заг. ред. Мих. Новицького. – Х.; К. : Державне видавництво «Література і мистецтво», 1931. – 36 с. (Серія мемуарів про Шевченка).

19. Новицький М. Д. На Сир-Дар'ї у ротного командира / М. Д. Н. [Новицький М. Д.] / Ін-т Тараса Шевченка; під заг. ред. М. Новицького; передм., переклад, примітки Л. Кошової. – Х.; К. : Державне видавництво «Література і мистецтво», 1931. – 40 с. (Серія мемуарів про Шевченка).

20. Новицький М. Д. Будинок-Музей Т. Шевченка / М. Д. Новицький // Звіт про науково-дослідну роботу Київської філії Інституту Т. Шевченка за 1929/30 академічний рік (з I/X. 29 до I/X. 30 р.). – К., 1931. – С. 25-26.

21. Новицький М. Д. Мочиморди перед судом сучасників і досліду / М. Д. Новицький // Життя й Революція. – 1930. – Кн. 3. – С. 123-144.

22. Новицький М. Д. Новий документ до історії товариства “мочимордія” / М. Д. Новицький // Глобус. – 1928. – № 5. – С. 69-77.

23. Письмо М. Новицького издательству «Academia» от 15 декабря 1933 г., машинопись // ЦДАМЛМУ. – Ф. 1 : Архів М. М. Новицького. – Оп. 1, од. зб. 378, арк. 1.

24. Склярів Н. Спогади буржуа про Шевченка / Н. Склярів // Літературний архів. – Кн. IV-V. – С. 158-63.

https://yandex.ua/images/search?text=%D0%A1%D0%BA%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%B2%20%D0%9D.%20%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B8%20%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%B6%D1%83%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0&stype=image&lr=145&noreask=1&parent-reqid=1493096906950813-536022575667223672831991-man1-1456&source=wiz&uinfo=sw-1280-sh-1024-ww-1263-wh-915-pd-1-wp-5x4_1280x1024-lt-122.

25. Смілянська В. Л. Біографічна шевченкіана (1861–1981) / В. Л. Смілянська; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка / передм. В. Л. Смілянської, ред. В. Є. Шубравський. – К. : Наукова думка, 1984. – 224 с.

26. Спогади про Тараса Шевченка / [передм., упоряд. та коментарі А. І. Костенка; ред. М. П. Лещенко]. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1958. – 660 с.

27. Спогади про Тараса Шевченка / [упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського]. – К. : Дніпро, 1982. – 547 с.

28. Спогади про Тараса Шевченка : [збірник] / [уклад. і приміт. : В. Бородіна, М. Павлюка, О. Бороня]. – К. : Дніпро, 2010. – 608 с. : портр.

29. Т. Г. Шевченко в воспоминаниях современников / [сост., подгот. текста, вступ. ст. и коммент.: Н. Ф. Бельчикова, Л. Ф. Хинкулова]. – М. : Гослитиздат, 1962. – 512 с. (Серия литературных мемуаров).

30. Чалий М. К. Життя і твори Тараса Шевченка (Звід матеріалів до його біографії) / [М. К. Чалий; перекл. з рос., післямова та комент. В. Смілянської; відп. ред. С. Гальченко]. – К. : Веселка, 2011. – 263 с.

31. Шевченко В. Г. Спогади про Т. Г. Шевченка / В. Г. Шевченко / Ін-т Тараса Шевченка; під заг. ред. М. Новицького; передм. та прим. Г. Ткаченка. – Х.; К. : Державне видавництво «Література і мистецтво», 1931. (Серія мемуарів про Шевченка).

Summary

Karpinchuk Galina. Memoirs of contemporaries as a source of M. Novitsky's study of T. Shevchenko's scientific biography.

In this article the role of M. Novitskyi in studying of memoirs of Shevchenko's contemporaries is investigated. It is shown that with the assistance of scientific were published eight particular books of memoirs, from a mong is not able edition «Memoirs about Taras Shevchenko» (1958), where for the first time memoirs was united in one book. Necessity this edition for scientific biography of T. Shevchenko was demonstrated by M. Novitskyi in 1930

years. In this basis we have today other five editions of memoirs in Shevchenko study, compiled according to different principles.

Key words: scientific works written by M. Novytskyi, memoirs, biography of T. Shevchenko, archival documents, Shevchenko study.

УДК 821.161.2.09«18»

Григорій Ключек

«ПОТІК СВІДОМОСТІ» ЯК ДЖЕРЕЛО ХУДОЖНЬОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОСТІ ЛІРИКИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

(на матеріалі аналізу поезії «Хіба самому написати...»)

У статті на матеріалі аналізу вірша «Хіба самому написати...» розкриваються визначальні для розуміння поетики Т. Шевченка джерела художньої енергії його текстів. Основну увагу зосереджено на з'ясуванні природи потоку свідомості як сутнісного маркера органічності ліричної поезії митця та її домінантної стильової ознаки.

Ключові слова: поетика, мистецький твір, художність, джерело енергії, сповідальність, потік свідомості, потік смислів, катарсисний сенс.

1. Аналіз поезії «Хіба самому написати...» дає змогу увиразнити та зафіксувати кілька важливих позицій, які є визначальними для розуміння поетики Тараса Шевченка як джерела художньої енергії його текстів, а саме: 1) природу синергетичного ефекту, що породжується абсолютно згармонізованою взаємодією смислового наповнення слова та ритмомелодикою словесного потоку, котрий позначений особливою усно-мовною інтонаційністю; власне те, що ця взаємодія обумовлює синергетичний ефект, тобто є важливим джерелом художньої енергії поетичних текстів, не викликає сумніву; 2) природу потоку свідомості як чи не найхарактернішої ознаки ліричної поезії Шевченка, що надає їй органічності; 3) природу цілісності поезії, що вибудовується як потік свідомості.

Зрозуміло, що вживаючи термін «потік свідомості» для позначення домінантної стильової ознаки Шевченкової лірики, ми наражаємося на потребу його зіставлення з канонічним розумінням потоку свідомості як одного зі знакових прийомів, що утвердився у модерній та постмодерній літературі (М. Пруст, В. Вульф, Дж. Джойс, М. Коцюбинський, М. Хвильовий...). Тому й виникає питання: чи ж маємо право вдаватися до цього терміну, позначаючи ним одну із домінантних ознак Шевченкової поетики? Наша позиція, котру у подальшому спробуємо обґрунтувати, аналізуючи поезію «Хіба самому написати...», – маємо! Бо розвиток більшості ліричних поезій Шевченка відбувається у формі власне потоку, котрий, як переконаємося нижче, наділений внутрішньою логікою, але при цьому не перестав бути власне потоком як динамічним рухом смислів. Якщо у модерністському розумінні потік свідомості позначений хаосом, випадковістю, раптовістю асоціацій та їх «нелогічністю», то для потоку свідомості Шевченка хоч і характерні деякі ознаки асоціативної нелінійної рухливості тощо, але при цьому його потік свідомості є процесом інтенсивного породження смислів, художньо-інформаційна цільність яких є надзвичайно високою. Своєрідність потоку свідомості Тараса Шевченка якраз і полягає в тому, що він є високоорганізованим потоком смислів, котрі інтенсивно та цілеспрямовано генерують художню енергію.